

L'OFICI DE SANT CARLEMANY AL BISBAT DE GIRONA

per GABRIEL ROURA I GÜIBAS

Quan l'any 1984 la ciutat de Girona s'aprestava a celebrar el 1.200 Aniversari del lliurament de la ciutat a les forces de Carlemany, el Capítol de la Catedral de Girona acordà aportar-hi la seva col·laboració, al costat de les altres institucions ciutadanes, entre altres motius, perquè era la que més títols podia aportar en relació amb la gesta carolina, tant des del punt de vista històric, com de la tradició i de la llegenda.

La col·laboració del Capítol es concretà en dues manifestacions culturals molt importants i estretament relacionades ambdues: l'exposició de còdexs manuscrits dels escriptors eclesiàstics catalans, dels segles VIII al XII, i el cicle de conferències que, comprnent els aspectes fonamentals de l'època carolíngia i postcarolíngia, donava una bona panoràmica de la societat d'aquest país, en el moment de la naixença de Catalunya.

La recerca de documentació històrica relacionada amb la figura de l'emperador Carlemany, em permeté d'aplegar nou manuscrits de l'Arxiu del Capítol, que d'una manera o altra, donaven notícia del culte que Girona reté a sant Carlemany. Es tractava dels Oficis del Breviari i de la Missa que, al llarg dels 140 anys de culte, eren resats a Girona.

El nostre Arxiu guarda també el «Tractatus de Captione Gerundae» que fou objecte de magistral conferència del Sr. Miquel Coll i Alentorn, en la cloenda de l'esmentat cicle de conferències.

La nostra comesa avui té per objecte donar una panoràmica del culte que Girona i el bisbat donaven a sant Carlemany, a través dels Oficis Litúrgics que han estat conservats.

El culte de sant Carlemany a Europa

Des de la seva mort, Carlemany meresqué testimoniats d'una certa veneració. Aquestes mostres no poden pas considerar-se veritables actes de culte, sinó més aviat mostres de devoció popular, que prenen especial relleu entorn de la tomba imperial.

Agobard, Arquebisbe de Lió i contemporani de Carlemany, l'exalça per mitjà de l'epitafi tant conegut: «*Quique huius relegis versus epigrammata, lector, Astriferam Caroli teneat, dic, spiritus arcem*». ¹ Un altre contemporani Raban Maur, el consigna ja en el seu Martirologi: «*Obiit carolus*». ²

Quasi dos segles més tard, a la tardor-hivern de l'any mil, sota el Pontificat de Silvestre II, l'emperador Otó III realitza una exploració de la tomba imperial, on troba el cos quasi incorrupte de Carlemany. Els «*Acta Sanctorum*» i altres cròniques ens fan saber l'enorme resò que tingué l'esdeveniment. Sembla que es pot establir que alguna forma de devoció o acte paralitúrgic fou iniciat aleshores, molt probablement en forma d'Aniversari amb rés de l'Ofici de difunts, sense establir-ne encara, però, la festa concreta.

El veritable punt de partença del culte a sant Carlemany cal situar-lo en la solemne Dieta que l'Emperador Frederic I Barba-roja celebrà a Aquisgrà, el Nadal de l'any 1166.

A imitació del seu predecessor Otó III, Frederic I Barba-roja obrí novament la tomba i en reconegué les relíquies, tot renovant i impulsant el culte a l'Emperador amb l'assentiment de Guiu de Cremona, antipapa Pasqual III, aleshores refugiat a la Cort Imperial. L'arquebisbe Renau de Colònia presidí la solemne processó del trasllat, a la qual assistí una gran munió de magnats i de poble.

Curiosament, aquest punt de partença del culte al Sant Emperador pateix d'un vici original que no obstà a una ràpida expansió del nou culte. Ni la reconeixença de la canonització per part de l'antipapa, ni la instigació d'un Emperador tan turbulent com el Barba-roja, no impediren que, des del mateix any 1166, un cert nombre d'esglésies esparses per la Germània, Francònia i Hispània adoptessin el nou culte, amb celebració de Missa i Ofici propis en honor de Carlemany: Minden, Osnabrück, Hildesheim, Münster, Paderbon, Colònia, Magúncia, Limburg, Frankfurts, Basilea, Zuric, Lieja, Bruges, Tournai, París, Reims, Sarlat i Girona.

La ciutat d'Aquisgrà, guardadora del sarcòfag i de les relíquies del Sant, fou de les primeres a observar aquesta devoció, tot proclamant Sant Carlemany son Patró. El 1215 hom deposità les venerables despulles en una gran urna d'esmalts, obra mestre d'estil romano-bizantí, que hom pot admirar en el Tresor de la Capella Imperial.

Tot al llarg del segle XIII, van apareixent en els llibres litúrgics, himnaris i martirologis principalment, les peces pròpies del culte carolí. No voldria estalviar-me de recordar aquella cèlebre estrofa: «*Urbs Aquensis, urbs regalís, — Regni sedes principalís, — Prima regum cu-*

1. Migne, PL 98/1446.

2. BOLAND., *Acta Sanctorum*, Ian., III, 490.

ria, — Regi regum pange laudes — quae de magni regis gaudes — Karoli praesentia». ³

Són més de la vintena els Martirologis que, d'una forma més o menys extensa, consignen el traspàs de Carlemany el dia 29 de gener, i també la festa de la traslació de les relíquies, el dia 27 de juliol. Més endavant, ens referirem als manuscrits gironins.

Els Acta Sanctorum serien un bon material d'estudi i de reflexió històrica a l'hora de valorar el zel dels cronistes i l'espectacularitat dels miracles atribuïts al Sant.

El que és important de citar és el diploma de Frederic I Barbaroja expedit amb motiu de la canonització de Sant Carlemany, el qual, per bé que va dirigit primordialment als aquisgranencs, en la part expositiva fonamenta el culte del nou Sant tot fent-lo apòstol de la Fe: «...In fide quoque Christi dilatanda, et in conversione gentis barbaricae fortis athleta fuit et verus apostolus: sicut Saxonia et Frisonia atque Westphalia, Hispani quoque testantur, et Wandali, quos ad fidem catholicam verbo convertit et gladio...» ⁴

Tota aquesta producció litúrgico-literària i diplomàtica presta suport a l'expansió de la veneració carolina. En aquesta línia potser hauríem de considerar les paraules de Santa Joana d'Arc al rei de França Carles VII, en fer-li avinent la bondat de Déu envers el reialme francès, gràcies a la pregària i la protecció de Sant Lluís i de Sant Carlemany, «qui sont à genoux devant Lui». I encara, en altres circumstàncies, la santa associa Carlemany a Sant Lluís com a Patrons de França. ⁵ He volgut adduir aquest testimoni il·lustre perquè, d'una banda, atesta la popularitat de la figura de Carlemany entre la gent senzilla, com Joana donzella sortida del poble i, d'altra banda, perquè aquesta popularitat és recollida uns anys més tard, pel successor de Carles VII de Valois, el seu fill Lluís XI. Aquest rei, amb l'acord de l'autoritat espiritual de França, el 1475 declara festiu el dia 29 de gener en honor de Sant Carlemany en tot el territori de la seva autoritat, com ja ho era, des de feia força temps, de la Universitat de París. El 1481, Lluís XI oferí a la Catedral d'Aquisgrà un reliquiari esmaltat, destinat a guardar el «Brachium Sancti Caroli Magni». ⁶

Al començament de l'Edat Moderna, concretament a partir de la Reforma de Luter, es troben poques traces del culte de Carlemany, com si fos oblidat, ans encara alguns tractadistes, sobretot litúrgics, sembla que es decanten per la il·legitimitat del dit culte, com ara Ma-

3. WALCH, C.: *Historia canonisationis Caroli Magni variis observationibus illustrata*, Jena 1750, 87.

4. MIGNE, *loc. cit.*, col. 1361.

5. CABROL-LECLERQ, *Dictionnaire d'Archéologie et de Liturgie*, París 1948. T. III, 1P. col. 803 ss.

6. ERICH STEPHANY, *Urbs Aquensis, Urbs regalis*, Aquisgrà 1948, 40.

billon, Le Cointre i altres, contra els qui, com els boïlandistes, en són decidits defensors.⁷

Finalment fou el Papa Benet XIV (1740-1758) qui donà a la tesi de la canonització de Sant Carlemany el reconeixement definitiu. En la seva extensa obra *De Servorum Dei Beatificatione...*,⁸ el Papa dedica tot un apartat, el número quatre, del capítol IX, a l'estudi del culte carolí.

En referir-se al Pontificat d'Alexandre III (1159-1181), fa menció dels quatre Antipapes que se li oposaren. De Pasqual III, que ja hem citat, relata com va inscriure l'Emperador Carlemany en el Catàleg dels Sants, i afegeix: «Però, com sigui que aquest culte pren el seu origen d'un antipapa, no sense causa es pot dubtar si aquesta Beati-ficació s'ha de considerar legítima i vertadera...» i tot afirmant l'autenticitat de la proclamació, en tant que Benaurat, conclou: «A pesar de la concessió feta per un Pontifex il·legítim, tots els Papes posteriors conegueren l'esmentada concessió i l'admeteren per tolerància; i si s'afegeix la seva observança des de temps tant llunyans, sembla que no manca res d'aquelles coses que són necessàries per a la validesa del culte, quant a les esglésies particulars, i això basta per a la beati-ficació».

El culte de Sant Carlemany a Girona

Si el motiu primer que donà suport a l'establiment del culte de Carlemany a Europa fou, com hem vist, la gran popularitat de la figura de l'Emperador Carles a través de les seves gestes reals o legendàries, també ho fou a les terres gironines.

Des del moment mateix del lliurament de la ciutat a les forces reials franques, podem considerar que comença a forjar-se la llegenda. La gent de Girona mantenia viu el record de tan il·lustre personatge a través de tot un elenc de monuments i objectes entranyables. Citem entre els més representatius: el campanar romànic de la Seu, la cadira bisbal de Pere Roger, el seny o campana, la copa i el cartoral, tots coneguts amb el nom de Carlemany.⁹

7. MABILLON, *Annales O.S.B.*, t. II, 1703, 408; BOLAND., *Acta Sanct.*, Ian., t. III, 490-507.

8. *Benedicti XIV Pont. Opt. Max. olim Prosperi Card. de Lambertini opus: De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione. In septem volumina distributum*, Prato 1839, cap. IX, ad 4, 56.

9. Agraeixo la nota que en facilita el Sr. Joan Ainaud referent a la Copa de Carlemany, que era guardada a la Tresoreria de la Seu, segons la qual el comte de Guimerà en féu una descripció i un dibuix quan visità la Catedral el 1634. Vegeu Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 3610, f. 211'. Quant al «seny» o campana de Carlemany, el Capítol determinà (29.XII.1636), que la campana, havent estat refosa, passaria a dir-se Capítular «e congregar el Capítol i fer senyal en l'administració dels Sacraments de l'Eucaristia, Extremunció i Exèquies dels canonges.» (Actes Cap., Reg. 22, fol. 172).

Aquests i altres monuments foren descrits i explicats magistralment per l'Honorable Sr. Miquel Coll i Alentorn, President del Parlament de Catalunya, en la seva conferència de cloenda del cicle de Carlemany, en el 1.200 Aniversari del lliurament de la ciutat de Girona.

Al costat d'aquest clima popular, hi havia també una tradició literària consignada en cròniques antigues on apareixen determinats elements que s'integraran en la llegenda gironina de Carlemany, com són: les aparicions de Sant Jaume i la Verge, la visió de la Creu, la pluja de sang, etc., que apareixen ja a les Cròniques de Moissac i d'Aniana, en el *Reginensis latinus 123* i *Vaticanus latinus 5730* i altres.¹⁰ Al mateix temps es va creant una tradició gironina que, servint-se dels elements de les cròniques, va bastint la llegenda local.

Podria ésser considerat un element preciós dels antecedents més reculats d'aquesta tradició la «Crònica dels Reis francs» que escriví Gotmar II (940-952) «bisbe de Girona, ciutat del país que senyoregen els francs... dedicat a Alhacam, fill de Abderrahman...»¹¹

Del començament del segle XIV, 1315, tenim un document molt interessant, procedent del monestir de Sant Feliu de Guíxols. És un cronicó copiat en el *Liber porcionis monachorum* del temps de l'abat diat de Dom Tomas Casserra (1290-1328). Aquest manuscrit porta, en realitat, dues peces: la crònica pròpiament dita, que comprèn els temps del rei Pipí el Breu i la seva esposa Berta, pares de Carles; els fets d'aquest amb la menció especial i concreta de la presa de Girona, la pluja de sang, l'exèrcit celestial, el signe de la Creu sobre la vestimenta dels soldats i la Creu de foc sobre la Mesquita; la restauració de la Seu i la mort de l'Emperador. Continua amb el rei Lluís (el Piadós) i la presa de Barcelona, amb la restauració de la Catedral de la Santa Creu.

La segona peça ve a continuació de la Croniqueta i relata la institució de l'ofici monàstic del cambrer. D'una manera absolutament fantàstica, el cambrer ens fa saber que Carlemany conquerí Girona als sarraïns, amb assistència dels comtes Sunyer i Risselis, de la comtessa Ermessendis i del venerable Pere, bisbe de Girona; que després es traslladà al lloc de Guíxols per expugnar el Castell anomenat Alabric, on construí un monestir amb col·legi de dotze monjos sota el guiatge de l'abat, professant la regla de sant Benet, sota la invocació del Màrtir Sant Feliu. Aleshores foren instituïts alguns oficis, entre els quals fou dotat l'ofici de cambrer.¹² D'aquestes dues peces, en te-

10. PETZ, *Monument Germ. Hist. Scriptorum*, t. I, 298; *ibid.*, t. III., 201; ANSELM ALBAREDA, *Els Manuscrits de la Biblioteca vaticana Reginensis lat. 123 i Vaticanus lat. 5730, i El «Scriptorium» de Ripoll*, dins *Catalonia monastica*, vol. I, 23-96. Monestir de Montserrat 1928.

11. F. FERNÁNDEZ Y GONZÁLEZ, *Crónica de los Reyes Francos, por Gotmaro II, obispo de Gerona*, dins «B.R.A.H.», Madrid 1878, vol. I, 456-470.

12. A.C.A. Monacals (Benedictins) Reg. 1713, p. 23; *ibid.*, Reg. 1576, fols. 80-81.

nim còpia a l'Arxiu Capitular procedents d'un cartoral del 1606, del mateix monestir de Sant Feliu de Guíxols. Els textos són idèntics, segurament copiats del manuscrit de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que acabem de citar. Són transcripció feta el 15 d'abril de 1408, com a elements del jurament dels oficis monàstics a l'abat Galceran de Catllar (1408-1421).¹³

En aquest mateix cartoral de l'Arxiu Capitular, foli 8', es troba copiat el document clau del tema que ens ocupa. És el Decret del bisbe Arnau de Mont-rodon instituint la festa de Sant Carlemany a la catedral i al bisbat de Girona, així com als monestirs gironins de l'Ordre de Sant Benet.¹⁴

El document porta la data del 14 d'abril de 1345. Feta l'acostumada invocació, el bisbe Arnau fa una llarga introducció exposant com Carlemany, Emperador Romà i Rei dels Francs, fou complaent envers els Venerables Pares de l'Església i, fidel atleta de Crist, exposà la vida en l'exaltació de Fe ortodoxa lluitant estrènuament contra els seus enemics; defensà el Papa sant Lleó contra els sediciosos romans; atenant els precés de l'emperador Constantí i del patriarca de Jerusalem, amb un gran exèrcit, anà a aquella Ciutat Santa, recuperà el Sepulcre del Senyor i en el mateix lloc, adorà la Corona d'Espines confortat amb diversos miracles.

També, amb ajuda divina, foragità els agarens d'Espanya, i tant aquí com en altres diversos llocs i províncies de la seva autoritat, instituí esglésies i monestirs en honor de la Verge Maria, sota la invocació de diversos sants. El document continua relatant que, en vista d'aquests fets insignes i freqüents miracles, la Santa Seu apostòlica l'inscriví en el Catàleg dels Sants i que tota Alemanya celebra solemnement la seva festa el dia 29 de gener.

I afegeix: «Atenent a més a més i recordant que, entre altres ciutats d'Hispania, sostragué per la força de les armes la ciutat de Girona als sarraïns, i que fundà i dotà bellament i generosa l'Església gironina, Esposa nostra, i també quasi tots els cenobis de monjos de la nostra Diòcesi, per aquesta causa volent i desitjant en gran manera que tant en la dita Església de Girona, com en les restants esglésies de la nostra ciutat i Diòcesi es faci d'ell solemne i reverend memòria perpètua, amb el consell i assentiment del nostre Venerable Capítol estatuïm i ordenem que, d'ara endavant, en l'esmentat dia es faci anualment Festa de Seny Nou del feliç Confessor Benaurat Carlemany en l'Església de Girona. I que l'altar dels Sants Màrtirs Germà, Justuri, Paulí i Sici, que hem fundat i dotat en aquesta església, juntament amb la invocació dels mateixos màrtirs, es faci invocació, intitولació

13. Girona, Arxiu Capitular, «Libro de Privilegios segundo, o menor y Concórdias» 1606. Fols. 1-2'.

14. Girona, Arxiu Capitular, *Ibid.*, fols. 8'-10'.

i establiment del Sant Confessor perpetualment. Que després d'ambdues Vespres i de les Laudes d'aquesta festa es faci processó a la dita Capella per part del clergat de l'església, i que davant l'altar de la Capella es faci commemoració del Sant Confessor, com és consuetud de fer en les processons que es fan en les festes dels sants sota la invocació dels quals són construïts els altars en aquesta església. També que se celebri commemoració en totes i cada una de les esglésies de la nostra ciutat i Diòcesi, en les dues Vespres i Laudes, cada any en el dit dia, amb oració i antifones pròpies, escollides per Nós a tal efecte».

Segueixen diverses disposicions relatives a la presència del bisbe, canonges i preveres del Capítol als Oficis litúrgics, dotant-la amb la quantitat de 12 diners per assistent.

Per proveir-se de la quantitat necessària, el bisbe Arnau destina les rendes dels masos, bordes, censos, profits i agràries que ell mateix comprà al venerable Bernat de Toylà i a la seva esposa Margarida, ciutadans de Girona, i que radiquen a la parròquia de Sant Martí de Biert.

El gest del bisbe en instituir la festa de sant Carlemany no és pas un fet rar a Girona. Per decisió de diversos bisbes foren incloses en el calendari litúrgic de l'església de Girona festes com la de santa Caterina o la de sant Domènec i altres. El bisbe Arnau no actuà de *motu proprio* o per raons de gust personal ni tan sols per excessiva credulitat, com insinua el P. Villanueva; ben al contrari, recollia tota una llarga tradició popular d'admiració a la persona de Carlemany i a les gestes de la seva vida.

La festa de sant Carlemany fou ben rebuda pels gironins, tal com es desprèn de les referències que, esparses en diferents manuscrits i registres capitulars, tenim de la seva celebració.

El Decret fundacional del bisbe Arnau de Mont-rodon ja deixa veure el caire de solemnitat que vol donar a la nova festa en especificar que el nou Ofici del Breviari serà de Nou Lliçons, —«Signi Novi»—, i amb processó a l'altar del Sant, després de les Laudes.

En el pla estrictament litúrgic, només cal consultar la «Consueta Ecclesiae Gerundensis» del 1360, per veure com queda definida l'estructura de la Missa i de l'Ofici, com ja veurem.

En el pla de la devoció popular, la dimensió de la festa també és patent. En efecte, diverses actes capitulars, dels segles XIV i XV, fan menció explícita del Sermó de Sant Carlemany, que tenia lloc el dia de la seva festa *post prandium*.

Ara bé, donat que la festa de Sant Carlemany a vegades podia caure en temps de Septuagèsima o de Quaresma, la possible coincidència sempre era tinguda en compte pels capitulars a l'hora de programar la predicació quaresmal. Si venia el cas, es feien els trasllats convenients, però el «Sermó de Carles» no fou mai suspès.

Recordem de passada, que els sermons quaresmals de la Catedral eren il·lustrats amb representacions escèniques d'aquells llibres o passatges de la Bíblia que eren tema dels predicadors, que normalment eren «Mestres en Sacra Pagina», dels Mendicants, en tant que els actors eren preveres del Capítol.¹⁵

Una altra dimensió sòcio-pastoral del culte a sant Carlemany la tenim en la institució i desenvolupament de la Confraria de Santa Maria de la Seu. Aquesta pia societat neix, ultra els motius i finalitats propis de tota confraria, inspirada en l'exemple del Sant Emperador, el qual en fundar la nova Seu gironina la va dedicar a Santa Maria, com havia promès.

Cal remarcar que la fundació de la Confraria és molt anterior a l'establiment de la festa oficial de sant Carlemany, la qual cosa confirma, una vegada més, la popularitat del sant entre els gironins.

El dia 12 de gener de 1313, Pere de Rocabertí, vicari general i successor dels bisbe Guillem de Vilamarí, atorga llicència a la Confraria de Santa Maria per a edificar una segona Capella, sota la invocació de sant Tomàs, en el «nou cap que s'està construint». Tres anys més tard, el dia 26 de març de 1316, els confreres capitulars Ramon de Vilaritg, Hug de Cruïlles, abat de sant Feliu, i Arnau de Mont-rodon funden un Benefici Presbiteral, i l'estableixen en la nova Capella de sant Tomàs. La confraria anà creixent i una nova Capella s'edificà a la Torre Gironella, sota la invocació de sant Cristòfor, perquè en el cementiri allí situat, i a redós de la Capella, hi fossin enterrats els membres de la Confraria.

Quan el canonge Arnau de Mont-rodon assolí la dignitat episcopal, s'afanyà a confirmar les institucions beneficials que acabem de consignar, tot recordant, en la part expositiva del document, la seva condició de canonge i confrere quan foren fundades.

A la darrerria del segle XIV, hom féu una revisió dels Estatuts de la Confraria. Els Pavordes determinaren de confeccionar un nou llibre on hom copiaria els documents més importants de la Confraria, i foren definides les parts de què es compondria el nou cartoral: Fundació de la catedral feta per l'Emperador Carlemany; Confirmació dels Estatuts feta pel senyor duc de Girona don Joan i signada el dia 28 de maig de 1385. Segueixen els divuit capítols del reglament, el darrer dels quals diu: «Item que sia fet trasllat en pergami de la presa e conquesta de Gerona per lo Rey Karles feta lo qual estiga en la dita caxa per tal que tostems ne sia feta memòria o per tal quels preycadors als quals sia mostrat facen special mencio los .II. diners dels dits ajust e que los gens sapien los miracles e meraveyles que la

15. Girona, Arxiu Capitular, Actes Cap., Reg. 4, 1462-1473, fol. CCXXII; Reg. 5 1473-1482, fol. CCLVIII.

gloriosa Verge Maria feu sobra la dita preson e conquesta de la dita Seu de Gerona». ¹⁶

Tots aquests fets palesen la general acceptació de la festa de sant Carlemany i la solemnitat amb què era celebrada, dins el marc de les «Consuetudines Ecclesiae Gerundensis».

L'activitat fundacional del bisbe Arnau de Mont-rodon també s'estén a la vila episcopal de Rupjà. Un any més tard de la Institució de la festa a la catedral, el dia 21 de juliol de 1346, fundava un Benefici Presbiteral, sota la invocació de la «Santíssima Corona de Jesucrist i de sant Carlemany confessor». Aquest radicarà en una capella i altar que s'hauran de construir sota les esmentades invocacions. El prevere beneficiat, ultra complir les càrregues espirituals, celebració de les Misses i Oficis, etc., dotarà el nou altar amb tovalles de lli, vestidures sacerdotals, calze, missal i altres coses necessàries per al culte. Una particularitat remarcable, entre les obligacions del benefici, consistia en la destinació de 16 lliures anuals per a la compra de roba de «blanquet» de Banyoles per tal de distribuir-la als menesterosos. Les rendes, molt nombroses, radicaven a les parròquies de Rupjà, Ultramort, Torrent i Parlavà. ¹⁷

Aquesta era la normalitat del culte gironí a sant Carlemany, fins que a la darrerria de son pontificat, el papa Sixt IV (1471-1484), suspengué «per suum Breve» l'Ofici de nou lliçons, segons diu l'Acta Capitular de 9 d'abril de 1493. ¹⁸

D'aquesta notícia capitular neix el misteri de la suspensió de l'Ofici de sant Carlemany. A Girona no hem trobat ni el document original que degué rebre el Capítol o el Vicari Capitular —aleshores era Seu Vacant—, ni cap còpia o transcripció que ens pugui fer saber les raons adduïdes pel Papa per a suspendre l'Ofici.

L'estranyesa augmenta si considerem que el Breu pontifici es produeix estant vacant la Seu gironina. El cardenal Joan de Margarit mor a Roma el 21 de novembre de 1484 i el seu successor Berenguer de Pau, canonge precentor, no pren possessió de la Seu fins quasi dos anys més tard, el 3 de febrer de 1486. El vicari capitular i els canonges van haver d'acatar una decisió superior, és clar, però qui sap si van prendre el petit consol de fer desaparèixer el trist document!

El Sr. Jules Coulet, tractant aquesta qüestió, també expressa la seva perplexitat i apunta dues hipòtesis, que no són pas prou convincents. ¹⁹ Una seria la irregularitat de la canonització de Carlemany;

16. Girona, A.C., Ms. 18: Institutio Confratrie B.V. Mariae Almae Sedis Gerundensis. Tractatus de captione Gerundae. De edificatione ipsius cathedralis Ecclesiae, comodo Karolus Magnus Imperator eam dotavit atque in ea episcopum ordinavit. Liber iste est antiquissimus sed quia erat pene dirutus renovatus fut anno Domini 1708.

17. Girona, Arxiu Diocesà, Notularum G18 1345, fols. 137-143'.

18. Girona, A.C., Actes Cap. Reg. 6 1484-1512, fol. 55.

19. JULES COULET, *Etude sur l'Office de Girona en l'honneur de Saint Charlemagne*, Montpellier 1907, 36.

però ja hem vist que per aquesta banda no hi ha qüestió, des del moment que el culte fou acceptat pel papa Benet XIV i continuà vigent a les restants esglésies. La segona hipòtesi podria estar relacionada amb una possible composició atípica del Breviari, cosa poc versemblant, perquè l'Ofici de Girona es configura, com en els altres llocs, al voltant del Comú de Confessors.

Sospitem la possibilitat de l'existència d'altres raons extralitúrgiques que explicarien una decisió que solament afectà l'església de Girona.

L'autor francès, davant l'absència del Breu en els Arxius gironins, féu una gestió a Roma, a través de Mons. Duchesne, Director de l'Escola Francesa de Roma. L'illustre eclesiàstic s'aprestà a la recerca del famós Breu en els registres de Sixt IV, amb resultat negatiu, però escrigué al Sr. Coulet: «cela ne prouve pas que le Bref en question n'ait pas existé».

En no tenir a mans el text de Roma, els diversos autors, en parlar d'aquest punt, no són ben concordes ni en el moment ni en el motiu real de suspensió. Car es tracta de mera suspensió i no de prohibició.

Els pares Merino-La Canal i Villanueva, llegeixen superficialment i lleugera l'acta del 1493 i parlen de prohibició del culte i de la substitució pel Sermó, quan es tracta de la suspensió de l'Ofici solament.²⁰

Val la pena que consignem aquesta acta, que es fa ressò del tenor del Breu de Sixt IV i que fou escrita per fer memòria de la visita a la Seu i al Capítol de l'ambaixador del rei catòlic D. Juan Diego López de Haro davant el nou Papa Alexandre VI, quasi l'endemà mateix del Descobriment.

Acta Capitular de 9 d'abril de 1493. «ipsa eadem die afuit in Sede egregius atque strenuus vir Lupus de Haro, invictissimi regis nostri Ferninandi embaixador ad Summum Pontificem pro obediencia prestanda; cui et altare maius, reliquie atque custodia huius alme Sedis ostensa fuere. Ibiq; multis huius Sedis tum canonicis et aliis clericis confabulantibus didicit hanc Sedem fuisse fundatam a clare memorie Karolo Magno Imperatore qui ab hac civitate agarenos expulit et ibi hac in multis terris et provinciis crucis et Christi nomen indixit, prout in antiquis huius ecclesie historiis latius continetur. Ceterum a fidedignis huius ecclesie certior factus quod ad honorem prefati Karoli Magni per centum quadraginta annos officium novem lectionum hanc in Sede necnon in tota diocesi fuerit celebratum et postmodum iam aliquibus annis transactis a beate memorie Sixto per suum Breve fuisse suspensum, predictus ambaxiator ultro se obtulit pro honore huius Sedis Capitulo ut, dum intra convenienciam ad summum pontificum proxime venerit, super his omnibus verba facturum, et data illic sibi informa-

20. MERINO-LA CANAL, *España Sagrada*, XLIV, p. 62; Villanueva, *Viaje Literario*, XII, 162-163.

tione per aliquem eius sollicitantem, summo pontifici Alexandro supplicaturum quatinus praedictum officium si rite fieri possit in pristinum redigatur statum. quod quidem non ut minusculum, sed tanquam rem prestantissimam honorabile capitulum gratum habuit, et merito quosdam de Capitulo ad eum misit, qui super his omnibus immortales gratias egerunt». ²¹

Remarquem, perquè ja ha estat dit, la constant afirmació i creença dels gironins que la seva catedral fou fundada per l'emperador Carlemany; que expulsà els agarens de la ciutat i guanyà terres i províncies al nom de Crist i de la Creu; que per espai de cent quaranta anys se celebrà ofici de nou lliçons i no solament a la Seu, sinó també a tota la Diòcesi, fins que fou suspès.

L'ambaixador López de Haro s'ofereix a intervenir prop del Papa per obtenir si és possible, que l'ofici sigui restablert a l'estat primitiu. Naturalment, tan generosa oferta fou rebuda pel Capítol de molt bon grat «et super his omnibus immortales gratias egerunt».

Desconexem quina fou la gestió de l'ambaixador espanyol prop del Papa valencià. Però imaginem el resultat, puix que la suspensió continuà vigent, potser com insinua el P. Fita, a causa del ressentiment de Roderic de Borja contra el Capítol de Girona, força reticent en la qüestió de la «Décima de la Cruzada» de la qual ell fou administrador; ²² o encara jo hi afegiria, a causa del poc entusiasme que mostraren els canonges de Girona quan acumulà la nostra Seu a les diverses que ja detenia qui havia d'esdevenir Alexandre VI. El 1457, i per espai de poc més d'un any, fou bisbe comanditari, a la mort de Bernat de Pau.

La Seu de Girona, tot amb tot, continuà retent culte al Sant Emperador, conservant viva la tradició del «Sermó de Carles».

Aquest acte paralitúrgic fou tingut en gran estima pel Capítol, el qual el celebrà en aquelles ocasions que permetien un major nombre d'assistents, traslladant-lo al diumenge següent al dia de la seva festa. Així trobem que el dimarts 22 de febrer de 1583, el Capítol acorda que el Sermó «que solia fer-se en la present església el primer diumenge després de la festa de Sant Macià o Maties, es faci el diumenge proper, a l'hora de Vespres». Aquell any, el diumenge assenyalat era el primer diumenge de Quaresma. A partir d'aquesta data, el Sermó de Carlemany se celebra, ja d'una altra manera fixa, el segon diumenge de Quaresma. ²³

El canonge Dorca, però, assenyalà, parlant de la festa de Sant Narcís, que el 1612 el Sermó de Carlemany fou anticipat a la Primera

21. Girona, A.C., loc. cit.

22. FIDEL FITA, *Los Reyes de Aragón i la Seu de Girona: 1462-1482*, dins *La Renaixensa* III, Barcelona 1873, 223-225.

23. Girona, A.C., Actes Cap. Reg. 13, 1583, fol. 92'; Reg. 14, 1596, fol. 215.

Dominica de Quaresma, perquè la Segona Dominica, en caure el 18 de març, era impedida per causa de la festa i processó del sant Patró de Girona.²⁴

Trobant-se a Girona, el P. Villanueva tingué ocasió d'assistir al Sermó. El seu comentari revela la devoció i l'entusiasme dels gironins i la fogositat del predicador, per més que l'illustre prevere judica els elogis al sant fora de lloc: «El sermón que yo oí este año 1807 me parece muy ajeno del espíritu de la iglesia, que tolera se haga un recuerdo fúnebre de este héroe, más no un elogio cual se hiciera venerándolo en los altares... Una cosa muy loable en este acto, y es que antes de comenzarse el sermón se lee en el púlpito la memoria de los que murieron en la ciudad desde el mismo día del año anterior».²⁵

Sembla com si els gironins volguessin suplir els Oficis litúrgics que enyoraven amb un gran panegíric inspirat en les grandeses atribuïdes al sant pel Tractat de la Presa de Girona, que hem vist escrit i guardat, per a inspiració dels predicadors, en les arques de la Confraria de Nostra Senyora de la Seu, com recordaran. La llista o nòmina a què es refereix el P. Villanueva, és la dels confreres difunts per qui s'oferien sufragis durant la funció de sant Carlemany.

La recepció del Breviari de sant Pius V, rebut per Acta Capitular del 1574, ja no podia afectar el culte de sant Carlemany, segons les Consuetuds i Ordinacions de l'Església de Girona, estant suspès. En canvi, la devoció popular continuà ben viva «puix que fins ara y en lo esdevenidor, mentres altra cosa no mani la Sede Romana (que no manarà) la estàtua de Carlomagno, ocupant lo bell cim de la capella dels quatre sants màrtirs, reb y rebrà veneració legítima, lo mateix que en altres Seus de la Cristiandad catòlica»²⁶

Encara, abans de finir aquesta ràpida ullada històrica, caldria dir una paraula sobre l'agermanament de la Seu de Girona i la del Puig de França, establerta per Carlemany, segons la Llegenda o Tractat. Fundades en la simple tradició, diverses actes capitulars esmenten aquesta relació i deixen constància d'alguna visita i també de certa correspondència entre els canonges d'un i altre lloc.

Segons consta, els gironins acollien els francesos com a membres del propi Capítol, admetien els seus col·legues en el Cor i els feien participar de les distribucions corals. En 1473, un canonge del Puig visità Girona i «fou convidat a Vespres i després de Vespres visità el Tresor i totes les joies i vingué a casa meva (del Secretari) i li vaig presentar la Llegenda de Carles i li vaig mostra el final de l'última

24. F. DORCA, *Los Mártires de Gerona*, Ap. II, p. II, p. 284. També fa una referència a Pere de Marca que fa durar la vigència de l'Ofici fins al concili Tridentí: cf. *Marca Hispanica*, Lib. III, Cap. VI, núm. XI, col. 251.

25. VILLANUEVA: *Op. cit.*, XII, 199-200.

26. FIDEL FITA, *Op. cit.*, 225.

l·liçó on es llegeix que ordenà bisbe un canonge de Santa Maria del Puig de França i a alguns dels seus canonges els feu canonges d'aquesta Santa Seu i ordenà que entre aquella església i aquesta hi hagués una fraternitat...»²⁷

No hi ha constància de quan hom deixà de fer la funció de sant Carlemany. Presidint l'altar dels Quatre sants Màrtirs de Girona, hi restà la magnífica escultura d'alabastre de l'Emperador, obra del mestre Jaume Cascalls, fins que fou retirada definitivament a la darrerria del segle passat.

El dia 2 de març de 1883, el bisbe Tomàs Sivilla i Giner realitzava Santa Visita Pastoral a la catedral i, com és norma, al final publicava el corresponent Decret on quedaven reflectits els criteris i ordinacions que resultaven de la visita.

El punt sisè del Decret diu: «No constando la canonización de Carlo Magno, antes al contrario resultando de documentos fehacientes que fue prohibido por el Papa Sixto IV el culto que por algún tiempo se le tributara en nuestra catedral, se retirará la imagen de aquel Emperador que existe en el altar de los cuatro SS. Mártires, y se depositará en otro lugar decente, pero no en altar alguno».²⁸ Al final del mateix mes, el Capítol rebia el Decret de Visita i n'acusava rebut en la reunió del 29 de lmateix març: «El Sr. Presidente mandó al secretario leyera el decreto que el Ilmo. Sr. Obispo había tenido a bien dictar, a consecuencia de la Santa Visita a esta santa Iglesia catedral. Se leyó el decreto...». En el número sisè proposen: «6. — Se acordó que al retirarse la imagen de Carlo Magno se ponga en su lugar la de s. José que se halla en el mismo altar, si es posible, o bien se sustituya por otra. 7. — Al retirarse la imagen de la Purísima del altar de Corpus, se procurará que el expresado altar quede como estaba antes».²⁹

La retirada de la imatge de Carlemany de l'altar no significa el bandejament de tot record de la figura del rei carolingi, ans creiem que el fet ha d'ésser contemplat des del punt de vista d'una ordenació de la imatgeria que s'havia acumulat en els altars i capelles de la catedral en el decurs del temps, sense gaire ordre ni concert; així ens ho fa veure l'apartat núm. 7 del Decret referent a la presència de la imatge de la puríssima a l'altar de Corpus, que han reproduït expressament per a aquest fi.

Però aquest és el final del culte a sant Carlemany a la catedral de Girona. Final trist, sense pena ni glòria, però no tant dramàtic com vol deixar entendre Mr. Jules Coulet quan afirma que l'estàtua de fusta pintada, «naïve» i mancada d'interès, fou bandejada i guardada

27. Girona, A.C., Actes Cap. Reg. 5, 1473-1483, fol. 250.

28. Girona, A.D., Visites Pastorals, Secció S. 267. Deganat de Girona, 94.

29. Girona, A.C., Actes Cap. Reg. 95, 1879-1891, fol. 272.

en un armari del secretariat per ordre del bisbe Sivilla.³⁰ L'estàtua descrita per l'autor francès i la magnífica obra de Cascalls no tenen res a veure.

Els oficis de sant Carlemany a Girona. Breviari i Missal.

Abans de presentar els textos dels Oficis que eren resats a Girona en honor del sant Emperador, cal aclarir que ens limitem a descriure les peces de l'Ofici de Girona, prescindint de les afirmacions, comentaris i referències sobre l'estudi de l'Ofici de Girona en honor de sant Carlemany, que és la tesi de Jules Coulet. Aquest autor, en el capítol III de la seva obra en què estudia el text de l'Ofici, és tributari exclusivament dels PP. Merino-La Canal i Villanueva, els quals transcriuen el text del Breviari del 1339, de Vidal de Blanes. I encara Coulet es justifica donant el Breviari per perdut, ja que no el pogué o no el sabé veure quan diu que visità la catedral de Girona. Les seves elucubracions solament aportarien confusió.³¹ També anticipem que els Oficis gironins són originals en totes llurs parts, comparant-los amb els Oficis europeus que hem pogut veure. Solament la collecta és pròpia i comuna a tots els Oficis i Misses: «Deus qui superabundati fecunditate bonitatis tuae Beatum Carolum Magnum Imperatorem et Confessorem tuum deposito carnis velamine beatæ immortalitatis trabea sublimasti, concede nobis supplicibus tuis ut quem ad laudem et gloriam nominis tui honore imperii exaltasti in terris, pium ac perpetuum intercessorem habere mereamur in caelis. Per Dominum».

Quant a la Missa, Girona i Zuric coincideixen en l'Evangeli de Lluc: «Nemo lucernam accendit...». Les oracions Secreta i Postcomunió són totes diferents.

Els manuscrits gironins existents actualment que porten notícia concreta de la festa de sant Carlemany, són els següents:

1. — Barcelona, Biblioteca Universitària. Ms. 505. *Breviarum Gerundense*, s. XIV. Fol. 7: *Calendarium. .IIII. Kls. Februarii Caroli magni Confessoris*. Hi manca el Santoral.
2. — Barcelona, Bibl. Universitària. Ms. 594. *Martirologium Gerundense*, s. XIV. Fol. 7: *Calendarium. .III. Kls. Februarii Caroli Petrus Martini*. Ad marge: «Eodem die Sancti Karoli Confessoris».
3. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 89. *Consueta-Obituari*, s. XIV. Fol. 1: «*Calendarium: IIII Kls. Februarii Sancti Karoli Imperatoris*».
4. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 90. *Consueta de les Distribucions*

30. J. COULET, *Op. cit.*, 41.

31. J. COULET, *Op. cit.*, Cap. III, 43-69.

de la Canonja. s. XV. Fol. LIIII: «IIII kls. Februarii Karoli Imperatoris et Valeri episcopi».

5. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. s/c Consueta (fragments). Paper, s. XVIII. S/fol. «La Anuntiatio de N. Senyora: Nota que si ve la diada de N. Senyora al Sermo de Carlomagno se ha de parar lo altar la vigilia apres de offici que senti lo Sermo de Carlomagno».

Aquests cinc manuscrits, per la seva natura, solament ens donen notícia de la festa de sant Carlemany. És llàstima que el ms. 505 de la Biblioteca Universitària de Barcelona hagi perdut el Santoral, impedint-nos de poder estudiar el tenor de les seves peces i així poder-lo adscriure en un dels tres tipus d'Ofici que conservem a l'Arxiu Capitular.

Els Breviaris que es guarden a l'Arxiu Capitular són els següents:

6. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 9. Consueta Ecclesiae Gerundensis. Anno 1360. Fol. 128, 2 col.: «In Natale Sancti Karolimagni Imperatoris et Confessoris».
7. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 95 (I-II). Breviarum Ecclesiae Gerundensis, s. XIV. 95(I), folt. 1: «Calendarium: IIII Kls. Februarii Karolimagni Imperatoris». 95(II), fols. 243-245: Rub.: «In Natale Sancti Karoli Magni Imperatoris».
8. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 97. Breviarum Gerundense., s. XIV. Fol. 1: «Calendarium: IIII Kls. Februarii Beati Carolimagni Confessoris et non Presbiteri». Fols. 353'-354': Rub.: «In festo Sancti Carolimagni Confessoris». (Relligat el 1745).
9. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 98. Breviarum Gerundense de Anno M.CC.XC. Fol. CXCVII': «Calendarium: IIII Kls. Februarii Karolimagni Imperatoris et Confessoris». Fol. CCIIII: «...et anno Domini M.CCC.XXX.IX currit aureus numerus in decem. Unde fuit Pascha illo anno Dominica post .VI. Kls. Aprilis in quo anno Breviarium istud fuit completum per manum Petri Arnalli de Podiolo tunc clerici Sancti Petri de Gallicantu. Est autem Breviarium Vitalis de Blanis abbatis». Fols. DCLIX-DCLX': Rub. 2 col.: «In festo Sancti Karoli Magni Imperatoris et Confessoris».
10. — Girona, Arxiu Capitular. Ms. 99. Breviarium Ecclesiae Gerundensis. Fragmenta, s. XIV. Hi manca el Calendari. Fols. 213-215, 2 col. Rub.: «In festo Karolimagni Imperatoris Romanorum necnon Grecorum et Francorum Regis Christi Confessoris non Presbiteri».
11. — Girona, Arxiu Capitular. Missale Gerundensis. Incunable. S. XV. Paper. Hi manquen els fulls de guarda i el primer full del títol. 2 col. Calendari sense foliar [2-7'] «IIII Kls. Februarii Sancti Karolimagni Confessoris». Fols. IX-CXVI + I-XL. Fol. IX' qt. bb, 1 col. «In festo Karolimagni».

Tenim, doncs, a Girona, quatre breviaris i un missal incunable, més la consuetada del 1360, que documenten les celebracions litúrgiques que la catedral de Girona dedicava a sant Carlemany.

Els Breviaris segueixen en tot l'estructura del res de la consuetada. Cal fer notar, tanmateix, dues coses: els Breviaris mmss. 95 i 97 es relacionen per les lliçons, que no pertanyen a la Llegendada o «Tractatus de Captione Gerundae», sinó que presenten una genealogia dels Carolingis, més o menys fantàstica, que comença per sant Arnulf, pare del duc Angisius i després bisbe de Metz i acaba amb l'anada de Carlemany a Roma per ésser-hi coronat emperador. També cal remarcar que la lliçó VII.^a «de homilia» la treuen del fragment «Sint lumbi vestri», del comú de Confessors i el Responsor de la festa de Sant Nicolau. Hi ha tedèum i les antífoes pròpies a Laudes.

Els altres dos breviaris, els mmss. 98 i 99, seguint la mateixa estructura general, difereixen dels anteriors, en primer lloc, pels responsoris de les lliçons III.^a, IV.^a i V.^a, que remetien a la festa de sant Benet. Segonament, la lliçó VII.^a «de homilia», presenta l'evangeli «Nemo lucernam accendit», també de la festa de sant Benet, però el responsori és de sant Pau de Narbona.

Però la diferència més notable és donada pel text extret del «Tractatus» en passatges i formes ben diferenciades, entre un i altre breviari.

Comentem-los breument. El ms. 98 és el cèlebre breviari del preposit de la Seu i abat de sant Feliu, Vidal de Blanes. El llibre fou iniciat, com ha quedat indicat, l'any 1290 i completat pel clergue de Sant Pere de Galligants Pere Arnau de Pujol, el 1339. El mateix clergue, uns anys més tard, afegí a partir del foli DCXLI', 2.ª columna, un «Commune Sanctorum» des de l'Octava de Pentecosta fins a Pasqua, iniciant-lo amb una gran caplletra I, pintada amb color blau siena, morat, carabassa i fons d'or.

El final de la sèrie conté el Comú de diverses Verges «si est festum signi veteris vel classici tantum». I sense solució de continuïtat, vénen els Oficis de sant Carlemany i el de la Corona del Senyor «de qua fit festum signorum medianorum et celebratur in Ecclesia gerundensi feria .VI. in crastinum octabarum Ascensionis Domini».

El Breviari acaba amb aquest res, per bé que molt més tard hom hi afegí el començament de l'Ofici de sant Bernat de Claraval, consistent en l'oració i una lliçó.

Tots els autors que han publicat l'Ofici de sant Carlemany són tributaris d'aquest text. El primer fou Gaspar Roig i Jalpí, en el seu cèlebre «Resumen Historial»,³² on no parla de la lliçó VII.^a «de homilia» i d'aquesta forma li manca una lliçó, mancança que atribueix

32. G. ROIG I JALPÍ, *Resumen Historial*, Barcelona 1677. Carta Apològica, 10-11.

a l'escrivà del text, és a dir, a Pere Arnau de Pujol. Però el text és clar: «Lecc. VII.^a Nemo lucernam accendit. Require cum sua homilia in Sancto Benedicto. Resp.: O quam admirabilis vir. Require in Sancto Paulo Narbone».

Aquest és el mateix text que publiquen Merino-La Canal³³ amb la mateixa mancança que Roig i Jalpí. Migne, que el treu dels anteriors (ex Florezio, *España Sagrada*), també cau en el mateix defecte.³⁴ En canvi, el P. Villanueva ens en tramet l'esquema complet.³⁵ Les lliçons d'aquest breviari són tretes del «Tractat» de forma escarida i abreujada, sense perífrasis ni fórmules introductòries.

Per contra, el ms. 99, el més complet de tots, seguint l'estructura general del breviari de Vidal de Blanes o de la consuetud del 1360, presenta les nou lliçons en forma més desenvolupada, sobretot en la primera lliçó i en la darrera. Vegeu-ho: «Lectio 1.ª. Rubr.: Incipit legenda Sancti Karolimagni qui cepit Gerundam et ibi edificavit ecclesiam Cathedralē ad honorem Virginis gloriose Marie. Cum in cede civitatis Gerunde festum Sancti Karolimagni specialiter celebretur ad Dei exultationem et Sancti comendationem et populi devocionem eius bella et miracula enarremus: Cupiens enim Sanctus Karolus...». El final de la novena lliçó, afegeix aquesta cloenda totalment estranya al *Tractat* i de ben dubtosa precisió històrica:

«...Capta autem Yspania et Saxonia post multa bella et miracula Sanctus Karolus plenus bonis operibus et virtutibus migravit ad Deum. In etate autem sua sunt septuaginta duorum annorum. Obiit anno Domini Octuagesimo .IIII. Kalendas Februarii et per Sanctum Leonem Papam in Aquisgranis honorifice sepultus. Qui sicut Sanctus Leo Papa Imperatorem consecravit sic Sanctus Stephanus Papa Sanctorum catholico fecit scribi cuius honor et gloria in secula seculorum. Amen».

Cap dels dos breviaris, doncs, no ofereix un text literal del *Tractat*, ans una versió lliure i abreujada la del ms. 98 i més desenvolupada la del ms. 99.

Al costat d'aquestes versions lliures de la llegenda gironina de Carlemany, resta considerar la versió del *Vidimus* del canonge Bernat Cerdà, vicari general del bisbe Arias Gallego, autoritzat el 21 d'agost de 1561.³⁶

El Registre Notularum de 1558-1570, en el foli 13' consigna: «Vidimus Literarum in favorem hominum ecclesiasticorum et aliarum antiquarum scripturarum de tempore Sancti Carolimagni Imperatoris».

Després de confirmar diversos documents carolingis relacionats amb la Seu, al final de la relació diplomàtica refereix: «Item etiam vidi-

33. MERINO-LA CANAL, *Op. cit.*, t. 43, 512-514. Ap. LVI.

34. MIGNE, PL 98/1365-1366.

35. VILLANUEVA, *Op. cit.*, XIV, 267-269..

36. Girona, A.D., Notularum G72, 1558-1570, fols. 13-16'.

mus tenuimus legimus et diligenter inspeximus quendam librum magnum pergameneum antiquum, postibus cohoptum Legendarium nuncupatum inter legendaria et alios libros Chori Ecclesiae Cathedralis inventum reconditum existens in quo quidem libro lectiones officii Beate Virginis Marie diebus sabbatinis celebrandis, necnon lectiones festivitatis Charoli Magni descripte sunt et continentur, et alias lectiones festivitatis dicti Carolimagni vidimus et legimus lectionem nominam tenoris sequentis: Completis autem supradictis...».

El text introductorï del canonge Cerdà ens aclareix la funció pròpia dels *Legendaria*, que contenen, ultra les lliçons pròpies de les matïnes, altres lectures més àmplies destinades a instruir, edificar i satisfer la devoció dels lectors.

Queda ben clara la distinció entre les «lectiones festivitatis... e alias lectiones...».

Feta la introducció, el *Vidimus* reproduïx literalment el *Tractatus de Captione Gerundae* a partir del paràgraf novè, la «lectio nona» que tant preocupava Mr. J. Coulet.

La darrera peça relacionada amb el nostre sant és el missal incunable que conté la Missa de la festa de sant Carlemany. En la recerca dels textos que ens ocupen mai no se'ns acudí d'examinar un text imprès, obsessionats com estàvem en els llibres manuscrits, on lògicament havia d'aparèixer. Afortunadament, la sorpresa sorgí. Fou possible de recuperar el text, que, curiosament, procedeix d'un llibre litúrgic de sant Feliu de Girona.

L'esquema de la missa és el següent: Folí IX' qt. bb., 1 columna. Rubr.: 'In festo Karolimagni. Introitus: Os iusti meditantibus sapientiam. Require cum residuo mysterio in communi Confessorum. Oratio: Deus qui superabundati fecunditate. Epistola: Dilectus Deo et hominibus. Graduale: Os Iusti. Alleluia: Iustus germinabit sicut liliium. Si venerit in LXX.^a dicitur Tractus: Beatus vir. Evangelium: Nemo lucernam accendit. Offertorium: Veritas mea. Sacra: Annue nobis Domine ut sicut anime famuli tui Karoli eterne Beatitudinis premia contulisti, ita hec prosit oblatio quam immolando totius mundi tribuisti relaxari delicta. Per Dom. Communio: Beatus servus. Postcommunio: Deus qui Beatum Karolum confessorem sanctorum tuorum meritis coequasti, concede propitius, ut qui commemorationis eius festa colimus vite quoque imitemus exempla».

Heus ací una repassada urgent als Oficis litúrgics que la Seu de Girona dedicà a la persona de qui féu possible la incorporació de les nostres terres al projecte d'Europa. Carlemany dissenyà un Imperi, a redós del qual nasqué la nació catalana. Girona en va ésser la primera pedra. I aquest fet justifica a bastament la nostra veneració a sant Carlemany.

A P È N D I X

Girona Arxiu Capitular. Ms. 9 Consueta Antiquissima Ecclesiae Gerundensis. Fols. 128-129: «In Natale Sancti Karolimagni Imperatoris et Confessoris.

In Natale Sancti Karolimagni Imperatoris et Confessoris. Ad Vesperas super psalmos. Antifona: Regali natus. Una tamen psalmi feriales. Capitula: Non est inventus. vel Aque multe non prevaluerunt. Responsorium: Te secutus miles Christi. Iste confessor. vel Non est inventus. In Evangelio antifona: O spes afflictis. Oratio: Deus qui superabundanti. Postea fit commemoratio de Sancta Agnete: Stat a dextris eius. Versus: Adiuuavit eam. Oratio ut supra. Postea de Sancta Maria.

Invitorium: Confessorum regem. Ymnum: Iesu Redemptor. In Nocturno Antifona: Beatus vir, cum sequentibus et suis psalmis. Versus: Amavit eum. Non est inventus.

Iustum deduxit Dominus. Lectio: Sanctus Ambrosius, cum ceteris. Prima respons.: Euge serve. II: Qui me confessus. III: Sancte Karole. Require cum sequentibus in Festo Sancti Benedicti. IIII: Sanctus Karolus. V: Sanctissime confessor Christi Karole. VI: Ecce homo. VII: Beatus Karolus. VIII: O quam admirabilis. Require in Sancto Paulo Narbone. IX: Te secutus miles. Require supra in Vesperis. Sequitur Te Deum. V.: Non est inventus.

In Laudibus Antifona: Precinctus fortitudine. Cum sequentibus. Capitula ut supra. Resp.: Amavit eum. Ymnum: Iste Confessor. Vers.: Non est inventus. In Evangelio Antifona: O spes afflictis. Oratio ut supra. Postea de Sancta Maria.

Postea fit processio ad altare cum Resp.: Te secutus³⁷.

Per Horas antifone de Laudibus. Resp. cum Ver. de Comuni Confessorum. Capitula et Oratio ut supra.

Ad Missa: Offitium: Os Iusti meditabitur. Epistola: Dilectus Deo. Resp.: Inveni David. Alleluia: Iustus germinavit. Prosa Letabundus. Sed si venit post LXX.^a dicitur Tractus: Beatus vir cum sequentibus, loco Prose. Evangelium: Nemo lucernam.

Require epistolam et Evangelium in Sancto Benedicto. Dicitur Credo. Offertorium: Inveni David. Communio: Beatus Servus.

Ad III.^a Resp.: Confessor admirabilis. Versus: Amavit.³⁷

Ad Sextam: Resp.: Amavit eum. Ver.: Iustum deduxit. Ad Nonam: Resp. Iustum deduxit. Ver.: Non est inventus. Ad Vesperas Antifona: Precinctus. Ver. Psalmi Confessorum. Cap. ut supra. Resp.: Te secutus miles. Ymnum: Iste Confessor. Ver.: Iustum deduxit. In Evangelio Antifona et Oratio ut supra in Primis Vesperis. Postea de Sancta Maria. Et si hoc festum venit in sabbato Vespere illius diei dicuntur de Festo nisi esset Sabbatum LXX.^a. Sed si venit in Dominica ante LXX.^a prevalet Festum et dicitur Lectio VII.^a et VIII.^a de homilia Dominicae cum Resp.: Domine ne in ira tua. Et Deus qui

37. Nota posada al marge.

sedes. Et commemoratio. Et similiter fit commemoratio de Nativitate in Laudibus et in ultimis Vesperis. Si venit in Dominica LXX.^a, Officium de Festo in sequenti feria II.^a, sed Vesperas illius diei dicuntur de Festo. Et idem fit si venit in feria II.^a. Si venit in Dominica LX.^a fit Officium de Festo et VII.^a lectio et VIII.^a dicuntur de Homilia Dominice cum Resp.: Cum turba plurima et formatis igitur Dominus. Et commemoratio in utrisque Vesperis et Laudibus. Et tunc fit processio et dicuntur Responsoria: Te secutus Ecce homo. Sanctissime. Et in introitu Antifona: Sint Lumbi vestri.